

CLASSIFICATION OF TOURISM RISKS ACTIVITIES IN THE FIELD OF DOMESTIC TOURISM

Abdullaev Abdujabbor

Professor of Andijan Institute of Mechanical Engineering, Ph.D.

Nazarova Barno Usarboevna

Researcher at the Andijan Institute of Mechanical Engineering

ABSTRACT

The organization and operation of horizontal or vertical management systems integrated into tourism enterprises or tourist complexes offering domestic tourism services in areas with tourism potential may pose a number of threats to competition in the management process. owner. This is because the risks that may arise in the process of carrying out tourism activities require a certain additional financial and resource costs for the tourism enterprise or system, which may pose a risk of crisis for the tourism enterprise.

INTRODUCTION

Ички туризм корхоналари фаолиятини бошқариш жараёнида юзага келувчи рискларнинг моҳиятини тўлароқ тушуниб етиш учун, аввало “риск” тушунчасининг моҳиятини кенгроқ ўрганиб чиқиш лозим.

Бир қатор илмий тадқиқотларда “риск” тушунчаси турлича фаолият йўналишларида юзага келиш эҳтимоли бўлган йўқотишлар (моддий ва молиявий ресурсларни йўқотиш, даромадни тўлиқ ёки қисман йўқотиш, кўзда тутилмаган қўшимча харажатларнинг юзага келиши ва бошқалар) хавфи билан боғланади. Бошқача айтганда, рисклар таҳлили юқорида айтиб ўтилган ҳар қандай йўналишдаги ҳолатларнинг миқдорий ёки қиймат бўйича хатарини ўрганишга асосланади[1].

Ички туризм фаолиятида юзага келувчи иқтисодий рискларга қуйидаги алоҳида хусусиятлар хосдир:

- туристик рисклар фақатгина ички туристик фаолиятни ташкил этувчи туроператорлар ёки туристик агентлар кўриши мумкин бўлган зарарлар билан боғлиқ бўлиб қолмасдан, балки фаолияти ички туризм билан боғлиқ бўлган бошқа тармоқ корхоналари ва, ҳатто, туристларнинг ўзи, табиий муҳит ҳамда тарихий-маданий мерос ҳам кўриши мумкин бўлган зарарлар билан боғлиқ;
- айрим ҳолатларда туристик риск билан боғлиқ йўқотишлар туристнинг ҳаёти ва саломатлиги билан боғлиқ бўлганлиги сабабли туристик корхоналар учун туристларнинг ҳаёт хавфсизлиги йўналишидаги қатъий талаблар белгиланади;
- туристик риск туристик корхоналарнинг иқтисодий фаолияти билан боғлиқ молиявий-иқтисодий хатар манбалари билан бирга инсон фаолиятига боғлиқ бўлмаган табиий хатар манбаларини ҳам шакллантиради.

Тадбиркорлик фаолиятининг ҳар бир турида бўлгани каби туризм фаолияти ҳам иқтисодий, сиёсий ва ижтимоий муносабатларнинг беқарорлиги шароитида ривожланади. Ижтимоий ривожланиш ҳодисаларида ноаниқлик ифодаси сифатида риск ҳаётнинг барча соҳаларида мавжуд. Ушбу ноаниқлик ҳодисанинг пайдо бўлиши ёки юзага келмаслиги ва

унинг натижаларига тааллуқлидир, шунинг учун рискнинг энг муҳим хусусияти унинг эҳтимолий, тасодифий табиати ҳисобланади. Шунини таъкидлаш керакки, рискнинг мавжудлиги ва долзарблиги тўғрисида хабардорлик даражаси ҳар хил бўлиши мумкин ва бирлаштирувчи омил рискли вазиятдан чиқиш ва биргаликдаги ҳаракатларни мувофиқлаштириш зарурати билан боғлиқ муаммоларнинг умумийлигидан иборат[2].

Туризм соҳасидаги корхоналарнинг фаолияти юқори даражадаги риск билан тавсифланади, чунки у қуйидаги омиллар билан белгиланади: вақт ўтиши билан хизматларнинг сақланмаслиги, сифатнинг ўзгарувчанлиги, мавсумийлик, табиий ва иқлим шароитларига боғлиқлик, капитал айланишининг муҳим даври, геосиёсий муносабатларга кучли боғлиқлик, хорижий валюталар курсига нисбатан сезгирлик, иқтисодий таъсирларнинг мураккаблиги.

Ички туризмни ривожлантиришнинг жаҳон амалиёти шунини кўрсатадики, ушбу соҳада мавжуд ва янги пайдо бўлган рисклар миқёсига етарлича эътибор бермаслик (ички туризмни ривожлантириш стратегиясини ишлаб чиқишда ва умуман соҳани давлат томонидан тартибга солишда) жиддий салбий оқибатларга олиб келади, бу бошқа таъсирлар қатори давлат иқтисодиётидаги инқироз ҳодисаларининг кучайишига олиб келади[3].

Ички туризм фаолиятидаги рискларнинг мазмуни минтақанинг туристик бозори субъектлари ва объектларига қарши ҳар қандай хатарларни қамраб олади, инфратузилма элементлари, туризм соҳаси корхоналари ва сайёҳларнинг ўзига тааллуқлидир ва ушбу сегментнинг барча субъектларининг моддий ва молиявий йўқотишларига олиб келади.

Туристик рискларнинг хилма-хиллиги туфайли турли тадқиқотчилар уларни таснифлашга кўплаб ёндашувларни таклиф қилишади. Таъсир объектига қараб рискларни аниқлаш анъанавий ҳисобланади, яъни: ички туризм хизматлари истеъмолчиларига хос рисклар ва ички туризм соҳаси корхоналарининг рисклари.

Тадқиқотчилар Е.В.Зобова, Л.А.Яковлева ва Ю.Ю.Косенковаларнинг ёндашувига кўра ички туристларга алоқадор рисклари икки гуруҳга бўлинади:

- турист саёҳати бошланишидан олдин пайдо бўладиган рисклар (саёҳатни амалга ошира олмаслик, турнинг тўлиқ баҳоси; бўлажак саёҳат ҳақида маълумотларнинг етарли эмаслиги; туристик ҳаракат вақтининг ўзгариши ва бошқалар);
- туристик саёҳат жараёнида юзага келадиган рисклар (туристик хизматлар кўрсатиш бўйича шартнома бўйича мажбуриятларни бажариш; редуцент ҳудудда бўлиш билан боғлиқ муаммолар; хавфсизлик билан боғлиқ шахсий рисклар; молиявий йўқотишлар ва бошқалар)[4].

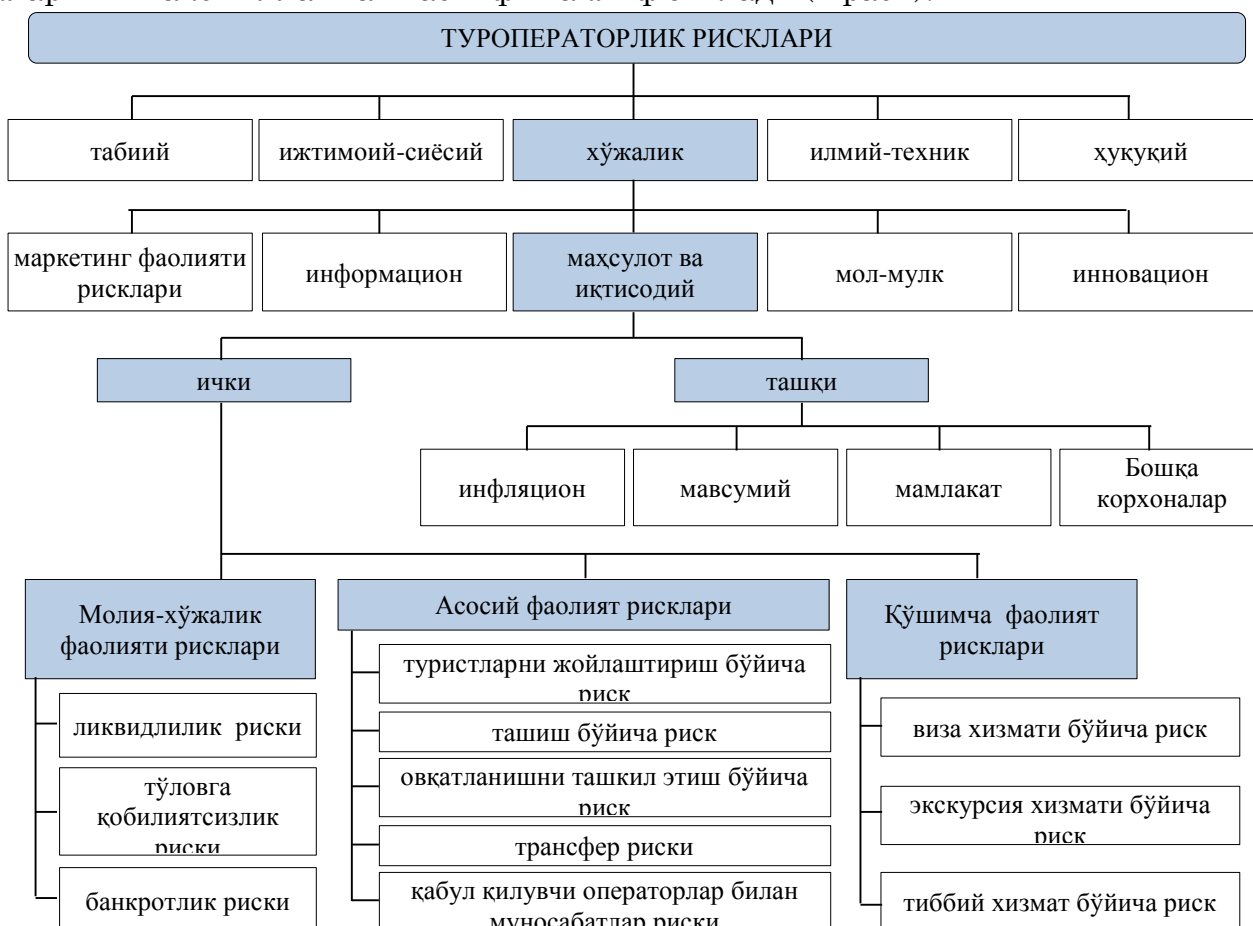
Тадқиқотчилар томонидан туроператорлик рискларини бозор, тартибга солиш, пул, молиявий ва хизматларни яратиш рисклари деб аташади. Г.А.Кулахметова ва З.К.Нурмухамбетова ушбу турдаги рисклар ичида туризм соҳасидаги объектив (туризм соҳаси субъектларига боғлиқ бўлмаган ноқулай ҳолатлар) ва субъектив (нотўғри қарорлар натижасида келиб чиқадиган) рискларни ажратиш кўрсатишади[5].

Рискларнинг кўрсатиш ўтилган турлари А.А.Гудков, Е.Г.Дедкова ва М.Г.Тереховалар томонидан батафсил таҳлил қилиниб, ички туризмда маҳсулот яратиш (кадрлар,

геосиёсий ва сифатли) ва бозор (маркетинг, нарх ва молиявий) рискларни тушунтириб ўтилган[6].

Эҳтимолий баҳолаш имкониятлари ва рискларни бошқариш принципига қарамай, ушбу хусусиятлар ижтимоий-иқтисодий тизимлар учун жуда қийин кўринади. Ички туризм фаолиятида эҳтимоллик мезонлари фақат табиий салбий ҳодисаларга, шунингдек инфратузилма объектларидаги алоҳида технологик жараёнларга мос келади. Шунинг учун келажакда туризмни ривожлантиришга таҳдид ёки тўсиқ бўлиб келган ёки бўлиши мумкин бўлган тенденциялардаги сезиларли ва кузатиладиган ўзгаришларга рискларни камайтириш орқали мезонни белгилаш мақсадга мувофиқдир. Бошқача қилиб айтганда, агар иқтисодий кўрсаткичлар билан тасдиқланган туристик ривожланиш векторида кескин ўзгариш бўлса, унда бу – муаммони иқтисодий риск омили сифатида аниқлаш учун зарур ва етарли шартдир.

Риск омилларининг хилма-хиллиги туристик фаолиятнинг деярли барча соҳалари билан боғлиқ рискларнинг пайдо бўлишига олиб келади. Уларнинг таснифи етарлича кўп сонли мезонларга асосланиши мумкин, масалан: бошқарув субъектининг тури ёки тури, хавф даражаси, рискларни ҳисобга олиш хусусияти ва бошқалар. Ушбу таснифлаш хусусиятларининг аҳамиятини эътироф этган ҳолда шунини таъкидлаш керакки, бизнинг фикримизча, умумлаштирилган мезон – рискларнинг пайдо бўлиши ва таъсири соҳаси, яъни рискларни бошқариш нуқтаи назаридан ички туризм хизматлари бозори субъектлари ишининг моҳиятини аниқ акс эттиради. Ушбу мезон асосида ва туроператорлар мисолида биз томонимиздан ички туризм субъектлари фаолиятидаги рискларнинг такомиллашган таснифи таклиф этилади (1-расм).

1-РАСМ. ИЧКИ ТУРИЗМ СОҲАСИДА ФАОЛИЯТ КЎРСАТУВЧИ ТУРОПЕРАТОРЛИК РИСКЛАРИ ТАСНИФИ

Макро даражадаги ички туризм фаолияти рискани бошқариш элементи бу иқтисодий ҳудудлар бўйича туризмни ривожлантиришнинг номутаносиблиги даражасини ва минтақавий хатарлар даражасини баҳолашдир. Бундай баҳолашни турли кўрсаткичлар ёрдамида амалга ошириш мақсадга мувофиқдир, улар орасида, бизнинг фикримизча, тафовут коэффициентлари энг мос келади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Moore P. G. The Business of Risk. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
2. Федорова Т. А. Управление рисками и страхование в туризме. –М.: Магистр: ИНФРА М, 2017. –С. 13.
3. Гудков А. А. Управление рисками на предприятиях отрасли туризма // Управление финансовыми рисками. 2017. № 3. –С. 216–227.
4. Зобова Е. В., Яковлева Л. А., Косенкова Ю. Ю. Специфика рисков в туризме в Российской Федерации // Социально-экономические явления и процессы. 2017. Т. 12, № 5. С. 62–69.
5. Кулахметова Г. А., Нурмухамбетова Ж. К. Понятие, классификация и методы снижения факторов риска в сфере туризма // Научный журнал. 2020. № 8 (53). [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-klassifikatsiya-i-metody-snizheniya-faktorov-riska-v-sfereturizma> (дата обращения: 19.09.2020).
6. Гудков А. А., Дедкова Е. Г., Терехова М. Г. Риски предприятий туризма и основные тенденции по их макроэкономическому регулированию // Тренды и управление. 2019. № 1. С. 55-73. [Электронный ресурс].
7. Режим доступа: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=26159